

El primer cop d'estat contra la República

L'agost de 1932 feia tot just setze mesos que s'havia proclamat la Segona República, enmig d'un devessall d'entusiasme popular. Ja s'havien celebrat les primeres eleccions constituents, i des del desembre de 1931 regia una nova constitució republicana. De manera provisional hi havia la Generalitat de Catalunya, però l'Estatut d'Autonomia tot just es discutia a les Corts de Madrid. S'havien promulgat lleis importants –com la del vot de les dones–, però la Llei de Reforma Agrària encara restava pendent. Aleshores, el 10 d'agost de 1932, en plena canícula estiuenca, des de Sevilla, amb complicitats en més indrets de l'estat espanyol, el general Sanjurjo va encapçalar el primer cop d'estat contra la República.

Pràcticament des del primer moment de la proclamació de la República, s'havia desplegat la trama conspirativa adreçada a restaurar la monarquia. És cert que, els primers temps, la desmoralització ocasionada pels resultats de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 –que deixà el rei d'Espanya en una situació de solitud– semblava que havia desarmat les forces monàrquiques. El resultat de les primeres eleccions legislatives, el juny de 1931, també van ser un cop dur per als monàrquics. Però, a desgrat de tot, aviat es constituí un nucli conspiratiu, que va comptar amb aristòcrates monàrquics, com el marquès de l'Elisenda o el comte de Valledano, i va disposar d'un militar, Jorge Vigón, en la tasca d'aconseguir adhesions dins l'exèrcit.

Una reforma complexa. Cal recordar que en aquells moments l'exèrcit republicà era una institució farcida de militars monàrquics. Les lleis d'Azana per a reformar l'exèrcit havien aconseguit que una part d'aquests militars abandonessin la institució, però en canvi molts més s'hi van quedar. Entre aquests, hi havia els qui restaven fora del control militar, cobraven íntegra-

El dia 10 d'agost farà 75 anys de l'anomenada 'Sanjurjada'; el cop d'estat que el general José Sanjurjo va organitzar des de Sevilla per enderrocar el govern de la Segona República espanyola, presidit per Manuel Azaña. L'aixecament militar, tot i fracassar, va significar una preparació del que hi hagué quatre anys més tard.

ment el sou i tenien tot el temps del món per a conspirar; uns altres continuaven a l'exèrcit i tenien al seu servei unitats militars. Hi havia els generals José Cavalcanti, Manuel Barrera o Miguel Ponte, o bé el tinent coronel Emilio Rodríguez Tarduchy, que dirigia l'organització antirepublicana Correspondencia Militar. Tots eren retirats, però van trobar el suport de militars en actiu, com el general Luís Orgaz o el coronel José Varela, i més tard s'hi afegiren els generals Manuel Goded i José Sanjurjo. Sanjurjo havia dirigit la Guàrdia Civil des de l'època de la dictadura de Primo de Rivera i Azana el va mantenir en el càrrec fins que, a començament de 1932, arran dels fets de Castilblanco i Arnedo, li va oferir

el comandament dels carrabiners i fou substituït per Miguel Cabanellas.

A banda la secular fidelitat monàrquica, els militars aviat van trobar l'argument fonamental per a mantenir l'hostilitat contra la República: l'Estatut d'Autonomia de Catalunya amenaçava, a parer seu, la unitat d'Espanya. En vista del perill de disgregació de la pàtria, s'oferien com a garantia de patriotisme i d'integritat territorial. La política religiosa, la reforma agrària, l'agitació social, eren qüestions que suscitaven la mobilització de la dreta antirepublicana, però la *qüestió catalana* era, sens dubte, la bèstia negra dels militars.

Esclata la 'Sanjurjada'. A començament de l'estiu de 1932 –a les Corts es discutien l'Estatut català i la llei de la reforma agrària– la conspiració havia avançat molt. Dirigida pel general Emilio Barrera, preveia la revolta de l'exèrcit en cinc ciutats diferents, de manera simultània. A l'hora de la veritat, però, només Madrid i Sevilla van conèixer els efectes de la revolta, però amb uns resultats totalment negatius. A la pràctica, els rebels van comptar amb molt pocs efectius i no sempre les forces de l'extrema dreta –com ara monàrquics o carlins– van afegir-se a l'acció. A Madrid –cap a on van adreçar-se els regiments de cavalleria d'Alcalá– l'enfrontament més important va ser davant del Ministeri de la Guerra i del Palau de Comunicacions. Però el govern, que havia estat avisat, havia pres totes les mesures pertinents i el director general de seguretat, Arturo Menéndez, va assumir la direcció dels guàrdies d'assalt per a fer fracassar l'intent d'ocupació dels edificis previstos. En un tiroteig davant del Palau de Comunicacions hi va haver diversos morts i ferits. En veient el fracàs, es va originar una desmobilització immediata de totes les forces que havien previst d'afegir-se a l'acció.

A Sevilla, el cop va ésser assumit pel general Sanjurjo, que revoltà la Guàrdia Civil i algunes guarnicions militars de la ciutat, però sense despertar gaire entusiasme entre els terratinents i l'aristocràcia local. Alhora que declarava l'estat de guerra, feia públic un manifest en què parlava de les Corts "il·legítimes" instaurades per un "règim de terror", dibuixava un panorama social i polític curull de desocupació laboral i de desordres,

Sevilla, agost de 1932. El general Sanjurjo a la porta de la capitania general conversa amb el general González, i el convenç perquè s'afegixi al cop del 10 d'agost. Darrere Sanjurjo, el tinent coronel d'Estat Major, Esteban Infantes.

presidit per un govern que havia desestructurat l'exèrcit, i amb els perills dels regionalisme. I acabava amb el crit de "¡Viva España única e inmortal!". Mentre aquarterava les tropes, la seva acció va ser contestada per una vaga general convocada pels treballadors sevillans. Però la falta d'entusiasme dels revoltats, la manca de suport civil i el fracàs de l'acció de Madrid van acabar desinflant la guarnició de Sevilla. I allò que havia

El general Sanjurjo va ser detingut l'endemà i 145 col·laboradors seus foren deportats a l'Àfrica

d'ésser un cop d'estat en tota regla contra el govern de la República va acabar convertint-se en la "Sanjurjada".

Fugida frustrada. El general Sanjurjo va ser detingut l'endemà, quan el cotxe amb què pretenia escapar-se en direcció a Portugal va ser reconegut per la guàrdia civil a Huelva, mentre uns 145 col·laboradors seus eren deportats a les colònies africanes, concretament a Villa Cisneros. Jutjat el dia 24 d'agost per un consell de guerra, fou condemnat a mort, però finalment fou indultat pel president de la República, Alcalá Zamora, i empresonat al penal del Dueso. Aquesta mesura va provocar una certa polèmica, perquè hi va haver sectors polítics, com el ministre Casares Quiroga, que van defensar la necessitat d'executar la pena com a advertència als conspiradors. Finalment, s'imposà la cadena perpètua, però Sanjurjo va acabar essent amnistiada el març de 1934 pel govern Lerroux de centre-dreta sorgit de les eleccions de novembre de 1933 i es refugià a Portugal, des d'on el juliol de 1936 va assumir la direcció de la nova revolta. Ho va impedir un accident d'aviació, on va morir.

El fet és que, havent fracassat el cop, la conspiració no es va pas aturar. Conscient que el cop havia estat mal organitzat i que li havia mancat preparació, el tinent coronel retirat Emilio Rodríguez Tarduchy va organitzar Unión Militar Espanola, una organització clandestina per a sumar voluntats i crear una xarxa prou estesa que en el futur garantís el triomf d'una nova revolta.

L'endemà del fracàs del cop, el president de la Generalitat, encara provisional, Francesc Macià, manifestava davant d'una multitud aplegada a la plaça de la República —l'actual plaça de Sant Jaume— que s'havien acabat les militarades i els governs de casta: "ni castes ni privilegis, perquè cal que el govern escolti els batecs del poble i que les lleis que promulgui responguin a aquests batecs i als seus ideals". Però al mateix temps es manifestava disposat a defensar sempre la República espanyola, "perquè volem que la resta de pobles germans tinguin la mateixa llibertat que volem per a nosaltres". Era evident que les llibertats continuaven amenaçades.

Pelai Pagès i Blanch